

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Používání právních předpisů u zkoušek: nový princip studia na Právnické fakultě

Vít SCHORM

Vzhledem ke skutečnosti, že se předmět tohoto článku týká studijních otázek, požádal autor jeho základní části, student fakulty, příslušnou proděkanku pro denní studium a studium při zaměstnání, doc. JUDr. Naděždu Rozehnalovou, CSc., o její laskavé vyjádření. Naleznete ho na závěr tohoto pojednání.

1. Počátkem prosince loňského roku vedení fakulty předložilo akademickému senátu návrh změn Statutu PrF. Ten byl senátem diskutován, ve znění některých pozměňovacích návrhů přijat a nakonec předložen senátu univerzity ke schválení. Jednalo se o celou řadu novelizací, z nichž některé jen přizpůsobovaly text Statutu znění zákona č. 216/1993 Sb. (tzv. malé novely vysokoškolského zákona). Na popud studentské komory však byl přijat poměrem hlasů 17 pro ku 5 abstencím¹ i pozměňovací návrh, kterým se do zkušebního řádu doplňuje nový článek 68 tohoto znění: *Student má při zkoušce právo používat právní předpisy a jiné prameny práva. To platí přiměřeně i při zkouškách z jiných než pozitivněprávních předmětů.* A právě toto nenápadné ustanovení si zasluhuje náležitou pozornost. Proč? Na tuto otázku se následující řádky pokusí dát odpověď.

¹Skutečně nikdo z přítomných senátorů nebyl proti.

2. Článek 68 se vztahuje v prvé řadě na oblast ověřování vědomostí studentů, neboť je umístěn ve zkušebním řádu. Zcela nová koncepce zkoušek by však měla podstatně ovlivnit především ty fáze pedagogického procesu, které kontrole znalostí předcházejí, fáze *výuky*. A zdá se skutečně, že některé katedry již začaly pracovat na nové koncepci svého přístupu k výuce.

3. Již v diskusi o tomto ustanovení poukázal zastupující děkan doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. ne zcela neopodstatněně na jistou *nepřípravenost* školy takovou změnu okamžitě realizovat. K potvrzení změn Statutu senátem univerzity došlo s účinností od 10. ledna 1995, tedy uprostřed zkušebního období, a okamžitá aplikace článku 68 narazila na některé i právní problémy. Hlavním argumentem pro posunutí doby aplikace se stala nerovnost zkušebních podmínek mezi studenty zkoušenými do 9. ledna podle dřívější a studenty zkoušenými od 10. ledna podle nové úpravy. Někteří pedagogové se nechali slyšet, že v jejich oboru existuje zhruba 200 až 300 pramenů, a ty by mohli u zkoušky vyžadovat. U jiných je dodržování takového ustanovení pro změnu již dávno osvědčeným pravidlem a baví se tím, jak se zkoušení studenti nevyznají v textu rozsáhlejšího právního předpisu.

4. Tyto a jiné případné problémy mne, jako původního autora ustanovení článku 68, vedou k následujícím úvahám, o které bych se nyní podělil. Napřed bychom se zabývali čistě právní rovinnou věci, výkladem samotného textu rozebíraného článku, jakož i problémy, které jsou s ním v této poloze spojeny (I.). Jak jsem poznamenal, vliv tohoto ustanovení na výuku by neměl být v konečném efektu zanedbatelný, ba co víc, byl to i jeden ze širších důvodů, pro který byl článek 68 v podobě dodatku nakonec navržen. Proto bychom dopadu na výuku věnovali druhou část tohoto pojednání (II.).

I.

Ustanovení článku 68 v právním smyslu

A. Výklad ustanovení článku 68

5. Mezi *adresáty* právní normy vyjádřené v článku 68 zkušebního řádu patří zkoušený student a jeho zkoušející. Na první pohled se zdá, že se ustanovení vztahuje jen *na zkoušku*. Termín „zkouška“ je ostatně v textu také použit. Z obecnosti slova „zkouška“ i ze systematického zařazení ustanovení na závěr zkušebního řádu (je to jeho poslední článek) po článku 67, který představuje společné procesní ustanovení pro všechny zkoušky, dovodíme, že se článek 68 vztahuje na *všechny typy zkoušek* (tzn. postupové, bakalářskou závěrečnou, blokové státnice i závěrečnou magisterskou zkoušku). Ovšem za nutnou podmínku pro přístup ke zkoušce považuje zkušební řád získání *zápočtu*. Pomocí argumentu a maiori ad minus dospějeme k závěru, že je-li právo studentovi zaručováno u zkoušky, která je v oblasti ověřování znalostí (a jeho studijních výsledků) *závažnější než zápočet*, bude mu takové právo tím spíše

příznáno i u případného zápočtového testu a podobně. Zkušební řád navíc upravuje jak zkoušky, tak zápočty.

6. Student má tedy při jakémkoli *ověřování svých znalostí* právo používat *právní předpisy a jiné prameny práva*. Užití dvou výrazů nebylo zcela samoúčelné, i když by snad stačila zmínka pouze o *pramenech práva*. Akademik V. Knapp² spatřuje v *právním předpisu* „písemný normativní akt orgánu s legislativní pravomocí uveřejněný ve Sbírce, jehož obsahem jsou právní normy“. Tím je dáno, že právní předpis představuje jen výše z pramenů práva, protože sem nepatří např. mezinárodní dohody, byť ve Sbírce zákonů vyhlášené, nebo republikační vyhlášky úplného znění novelizovaného právního předpisu. Mezinárodní smlouvy nebo obyčejně však jistě patří mezi prameny práva. Výjimečně jsou pak pro určitý předmět významné i vnitřní *normativní instrukce*, např. usnesení vlády nebo směrnice v rámci státní správy. Chápání pramenů práva navíc existuje dvojí – formální a materiální. Zřejmě však dnes neuznáme, že *informace o právu* jsou obsaženy také třeba v našich skriptech či učebnicích, i když tato úvaha není tak zcestná, jak vypadá.³ Samostatnou pozornost by si zasloužil *způsob zhmotnění pramenů práva*. Musí jít nutně o realitu papírovou (natištěné předpisy) nebo může jít i o realitu virtuální (tj. počítačovou podobu)? Výklad proděkanů pro studijní otázky možnost užívání počítače zavrhuje.

7. Z rozboru druhé věty článku 68 a *contrario* zjistíme, že se jeho věta první vztahuje na ověřování znalostí v *pozitivněprávních předmětech*. U jiných než pozitivněprávních předmětů (tj. všech ostatních) se postupuje „*přiměřeně*“, tedy se zřetelem k povaze daného předmětu a použitelnosti podobného ustanovení, jako je věta první. Zmíňme se namátkou, jak by konkrétní aplikace ustanovení článku 68 v některých povinných předmětech vypadala. U *dějín států a práva* lze obdobně jako v pozitivním právu používat texty nejrůznějších historických dokumentů, které jsou přístupné mj. díky dlouhodobé péči Právnické fakulty. V *římském právu* nemusí jít nutně zrovna o Digesta, ale proč ne o Gaiovy Instituce, s nimiž se při výuce pracuje. V některých předmětech použitelnost článku 68 ale není zcela evidentní, např. v sociologii práva nebo v ekonomických disciplínách.⁴

Po vyložení textu článku 68 můžeme přejít k dalším právním bodům s ním spojeným.

B. Některé další právní otázky

8. V prvé řadě musíme konstatovat, že článek 68 je postaven jako (nový) *princip*, jehož aplikace není *expressis verbis* specifikována ani přibližně. Nezbyvá tedy než vyjít především z toho, co se v samotném strohém ustanovení uvádí a co jím bylo míněno.

²Knapp V.: Teoretické problémy tvorby Československého práva, Academia, Praha, 1983, str. 15 a násl.

³Stupeň absurdity této myšlenky závisí od toho, na čem je výuka a zkouška vlastně založena (viz část II).

⁴Autor touto větou přiznává spíše nedostatek fantazie než nepoužitelnost článku 68.

9. Princip článku 68 znamená zejména *subjektivní právo studenta*, které na něm nemůže být vynucováno jako povinnost; naopak tomuto subjektivnímu právu odpovídá *subjektivní povinnost zkoušejícího* strpět výkon práva zkoušeným. Logický základní předpoklad pro správnou a vyrovnanou realizaci tohoto principu můžeme zároveň spatřovat v *zákazu jeho zneužití* nebo překroucení. Zkoušející proto nemůže nutit studenta k používání předpisu (pramene práva) nadměrnými požadavky. Ratio nové úpravy rozhodně nespočívá v nebyvalém rozšíření záběru jednotlivých vyučovaných předmětů; spíše by se dalo uplatnit heslo typu „totéž (v rozsahu), ale jinak (co do způsobu provedení)“⁵. Vyučující by u každého předmětu zřejmě měli *vymezit*, z jakých právních norem bude jejich výuka⁵ vycházet, a to *úměrně* především časové dotaci daného předmětu. O tom, že učitelé materií ovládají mnohem dokonaleji než studenti, není třeba nikoho přesvědčovat, a zvláště ne u zkoušky.

10. Mezi problémy, jež by mohly v praxi vyvstat, patří i záruka „čistoty“ textů, které si student s sebou přináší na zkoušku. Kdo neměl někdy chuť si *vepsat* některé důležité informace do česko-ruského slovníku nebo alespoň podobnou praxi u svých spolužáků neviděl? Jedním ze způsobů, jak zabránit podobné situaci, může být *poskytování* právních textů studentovi samotným zkoušejícím. Tak by se nadto „zabily dvě mouchy jednou ranou“: tyto materiály by byly „čisté“ a zároveň by ochránilo rozsah zkoušené materie.

11. Jiný problém lze vidět v tom, zda norma vyjádřená v článku 68 je splněna (chování v souladu s právem), když zkoušející umožní studentovi do právních textů jednou krátce nahlédnout, či zda dikce „při zkoušce“ znamená *po celou dobu zkoušky* (tzn. přípravy i vlastního projevu u ústních zkoušek). Je zajímavé, že u písemných zkoušek tato otázka nevyvstává, a proto analogií s písemnými zkouškami můžeme usoudit, že subjektivní povinnost zkoušejícího je splněna jen tehdy, strpí-li užívání právních textů studentem po celou dobu zkoušky.

12. Prvotním, přímým významem normy vyjádřené v článku 68, významem, který vidíme na první pohled, je nepochybně umožnit studentovi využívat toho, co představuje *smysl publikačního práva* – každému zpřístupnit znění formálních pramenů práva. Vedle tohoto primárního dopadu nového pravidla však lze vystopovat i jeho *dopad sekundární*, nepřímý, který by měl článek 68 vykonávat na vzdělávací proces. To bude předmětem následující části.

II.

Vliv článku 68 na vzdělávací proces

C. Spjatost výuky a zkoušek

13. Zkoušky, resp. ověřování znalostí znamenají jen *vyvrcholení vzdělávacího procesu*, při nichž učitel může spatřit odraz toho, co studentům umožnil, aby hlavně

⁵Slovo „výuka“ je užito záměrně na rozdíl od nabízejícího se slova „zkouška“ (viz část II).

od něj získali. Toto vymezení, jistě nedokonalé, nicméně prozrazuje ono magické sepětí mezi výukou předmětu a zkouškou z něj.

14. Vztah tu existuje zřejmě ze dvou důvodů. V první řadě by bylo neadekvátním *zneužitím postavení učitele*, kdyby u zkoušky vyžadoval nepřiměřeně více, než kolik studentům vlastním přičiněním věnoval. Již zde se projevuje morální *odpovědnost* učitele za výsledek vzdělávání. I když on sám možná tento pocit bezprostředně nezakouší, jeho dobrý přístup k výuce, připravenost, erudice se odráží v lepším přístupu ze strany studentů. Na druhé straně by úsilí učitele i studenta při výuce mělo nalézt svoje zúročení u zkoušky. To se týká nejenom objemu, ale i *způsobu provedení*. Jestliže se výuka zaměřila ryze teoreticky, nemůže připadat v úvahu zkouška jiná než teoretická. Naopak kombinace výuky teoretické a praktické by se měla odrazit u zkoušky jejím zaměřením na řešení problémů; zde se otevírá bez výhrad volný prostor pro aplikaci článku 68, jehož ustanovení právě tady nalézá své pravé uplatnění. Navíc dva hlavní typy zkoušek, které student podstupuje během své pětileté vysokoškolské přípravy na život právníka – postupové a státní –, nejsou nijak podstatně *metodicky odlišeny*.

15. O spjatosti výuky a zkoušek svědčí i *obtíže*, na které narazili studenti 5. ročníku u státní zkoušky za blok C. Na tuto zkoušku náhle začal plně dopadat článek 68, ale jí předcházející výuka jeho aplikaci pochopitelně ještě přizpůsobena nebyla. Výsledek se dostavil v podobě nebyvale vysoké „úmrtnosti“. Chci si zachovat plnou důvěru v čest a profesionalitu svých pedagogů a věřit, že tento stav nebyl způsoben žádnými jinými faktory, a zejména ne subjektivními, jimiž mívá lidská mysl tendenci reagovat na různé nepřijemné podněty. Zavedení nového principu studia nepředstavuje žádné zjednodušení postavení zkoušeného, ba naopak, situace se *komplikuje* na obou stranách. Studentům již nebude stačit dobrá paměť a vskutku adekvátní reakci učitelů očekáváme.

16. K navržení a schválení článku 68 vedly v zásadě *racionální úvahy*, jejichž cílem bylo, kromě již zmiňovaného naplnění funkce publikačního práva i na právnické fakultě, především odbourání přístupu, srovnatelného se středověkou scholastickou metodou předávání poznatků. V ukládání informací ze skript do studentovy paměti a jejich prosté reprodukci během zkoušky máme co do činění s metodou sice velmi jednoduchou, ale též značně *mělkou* z hlediska hloubky i trvalosti uchování nových poznatků. Jak tedy dospět ke zlepšení zmíněných parametrů? I když jistě neznáme žádný stoprocentní recept, pokusme se alespoň několika tahy načrtnout *jednu* z *představ* o nové konstrukci výuky.

D. Nové pojetí zkoušek – nové pojetí výuky

17. Článek 68 zkoušebního rádu umožňuje studentovi používat při zkoušce právní předpisy. Znalost pozitivního práva tedy musí spočívat *na jasných základech* než na pouhé znalosti zákonných ustanovení. Jak se s tímto vyrovnat? Vyjdeme z již zmíněného rozlišení teoretické a teoreticko-praktické výuky.

18. *Teoretická výuka* se omezuje na předávání poznatků teorie, což by mělo zůstat vyhrazeno přednáškám, doplňkově též učebním textům. Naopak dnes je rozšířena praxí nízká významnost nebo nestravitelnost přednášek⁶, která vede k výlučné orientaci na *samostudium skript* v období přípravy těsně před zkouškou. Vhodnou reakcí na takové zjištění by bylo koncipování přednášky jako řádného, souvislého a kompletního *kursu* vedeného jediným učitelem, kursu, který se vyznačuje vhodným vnitřním členěním založeným na logické hierarchii, jež je studentům pro ještě lepší orientaci v látce předem sdělováno prostřednictvím namnožených osnov.⁷ Jen tehdy je lze považovat za solidní *základní zdroj* teoretických informací. Z toho by zřejmě vycházela i pozmeněná úloha skript. Studenti jsou dnes vděční za každou aktuální (i když čím dál dražší) učební pomůcku sepsanou péčí učitelů fakulty. Nepředstavují však skripta ve skutečnosti jen náhradu něčeho jiného, čeho se nedostává?

19. Nadto teorii nezastupuje pouhý *komentář* platného právního stavu. Citovat zákon a vyznat se v něm není při troše cviku obtížné, jen ty zákony se v naší zemi vyznačují obzvláště vysokou mírou pomíjivosti. Vezmeme-li tuto skutečnost v úvahu při výuce, totiž že je pošetilé orientovat se pouze na výklad pozitivního práva bez dalšího, nebudou již namísto připomínky, že by studenti na zkoušce texty předpisů četli.

20. Jestliže bychom se mohli někde naprosto spokojit s čistě teoretickou výukou, pak tomu tak bude v jiných než *hlavních studijních předmětech*. Občanské, ústavní, správní nebo třeba trestní právo (podotkneme, že výčet není úplný) si zaslouží náležitou pozornost, neboť se jedná o stěžejní předměty. Bez jejich řádného zažití se obejít prostě nemůžeme. Protože mezi ta hlavní logicky nemohou spadat všechna odvětví, role jiných bude spíše *obslužná*. Zde se ovšem nelze vyhnout poukazu na doporučitelnou *specializaci studia* ve vyšších ročnících, v jejímž rámci předměty globálně spíše vedlejší mohou dle zájmu studenta naopak zaujmout klíčovou pozici.

21. Na rozdíl od čistě teoretické výuky se *teoreticko-praktická výuka* vyznačuje nutnou přítomností *cvičení*. I když studenta nemůžeme ztotožnit s praktickým advokátem, soudcem apod., přece jen musí mít s profesionály již něco společného. Tím je nutnost *řešit právní problémy*. Snad by neškodilo, kdyby si základní metody jejich zpracování od počátku osvojoval. Tak by se v rámci cvičení přesunula pozornost od opakování teorie, jejíž solidní základy by byly budovány na přednáškách, k řešení *konkrétních problémů* ve vytypovaných uzlových bodech daného předmětu, tedy k aplikaci teorie.

22. Vedle teoretické průpravy z přednášek či doplňkových učebnic se nelze obejít bez informací o *rozhodovací praxi soudů*. Potřebujeme tudíž metodicky zvládnout

⁶ Proč navštěvuje přednášky tak málo posluchačů? Případ, kdy jednoho odborně velice zdatného docenta počtila svojí účastí na přednášce celá 1/61 studentů ročníku, představuje kuriozitu; běžná je docházka zhruba pětiny ročníku (oba údaje pocházejí z ročníku přijatého na fakultu r. 1991).

⁷ Pro další podrobnosti o takové praxi ve Francii viz Schorm V.: Podoba právního studia ve Francii, tento časopis č. II/1993 a zejm. č. I/1994.

studium judikatury.⁸ Měli bychom rovněž umět takovou judikaturu po obsahové stránce zhodnotit, okomentovat. Po této přípravě lze přecházet k řešení samotných nastolených problémů. Jejich zpracování si ovšem znovu vyžaduje metodickou průpravu. Práce právníka chce přesnost a úplnost, jinak nám může spásné řešení lehce proklouznout mezi prsty. Konečný produkt duševního úsilí – elaborát obsahující komplexní pojednání o zadaném problému – by měl splňovat určité podmínky logické návaznosti a uspořádanosti. A kde jinde je vhodný čas na to, aby právník získal naznačené dovednosti, než na fakultě během studentských let?

Brněnská Právnická fakulta se nemůže spokojit s úlohou „producenta“ diplomovaných absolventů bez dalšího; to by byla forma bez obsahu. Máme, myslím, právo od ní požadovat, aby šla s duchem doby, směrem ke zvyšování kvality „produkce“. Budiž tento článek malým příspěvkem na dobré boty, které k úspěšnému završení nelehké cesty bude potřebovat.

Stanovisko proděkanky pro studijní záležitosti

Přijetí článku 68 Přílohy č. 3 Statutu Právnické fakulty vzbudilo značný ohlas. Překvapilo mě, že nikoli mezi učiteli, ale především mezi studenty. Zatímco prvotní reakce byly z jejich strany nadšené, mám dojem, že si teprve nyní – ve zkušebním období – uvědomili, že tento způsob zkoušení neznamená další ulehčení právního studia, ale právě naopak. Dříve, než se vyjádřím k dílčím problémům, chtěla bych říci, že článek, pokud jde o jeho vlastní smysl, vítám. Mám však určité pochybnosti směrem k tomu, zda bylo nutné jej jako určitou pedagogickou metodu uplatňovanou pro ověřování znalostí věleňovat přímo do Statutu. K dalšímu zavádění norem podobného obsahu bych se nepřikláníla, neboť práce vysokoškolského učitele je po pedagogické stránce tvůrčí, jedinečná, každý obor je jiný, má jiné problémy, jinou výchozí základnu, a omezování tohoto typu nepovažuji za vhodné. Pokud jde o tvrzení uvedené ve statě V. Schorma, dovolila bych si vyjádřit se k následujícím otázkám, které bych chtěla buďto upřesnit, anebo vyjádřit poněkud jiné chápání daného ustanovení.

Nepřípravenost aplikovat toto ustanovení. Článek 68 byl přijat v období konce výukového období a počátku období zkušebního s tím, že nebylo jasné, kdy vůbec bude Statut v daném znění účinný. Všechny série zkušebních otázek k postupovým i státním zkouškám již byly publikovány, případně část studentů dle nich již vyzkoušena. Za této situace v podstatě existovala jistá *gentlemanská dohoda*, že v průběhu zkušebního období nebude toto ustanovení aplikováno, neboť k jeho aplikaci je nutná předchozí příprava kateder – co do průběhu výuky, co do vymezení okruhu norem (neboť nošení oněch 200 – 300 pramenů je nesmysl), co do formulace zkušebních otázek. Nikde v průběhu zkoušení se nevyškly pochybnosti s výjimkou státních zkoušek

⁸ Vybrat z judikátu právní větu není problém; autoři sbírek soudních rozhodnutí to sami dělají. K jejímu pochopení nám však stejně nezbyvá než prostudovat samotné rozhodnutí.

bloku C, kde si studenti první den vzali mimo Sbírku zákonů i noteboocky. Vzhledem k tomu, že jsem nebyla přítomna rozhovoru předsedy komise, který vznesl na jiného proděkana dotaz, zda mohou či ne, Statut byl účinný, zvláštní klauzule pro toto zkoušební období v něm uvedena nebyla, byl pochopitelně zabezpečen, že studenti si mohou normy přinést. Čili bez přípravy směrem k otázkám a bez určitého vymezení okruhu norem studenti sami si do jisté míry „vynutili“ aplikaci tohoto ustanovení. Výsledky u státních zkoušek C není možné dle mého názoru dávat do přímé paralely s aplikací tohoto ustanovení. Rovněž u opravných zkoušek B a řádných termínů státních zkoušek A došlo oproti předchozím rokům ke zvýšení počtu studentů, kteří neuspěli, případně znovu neuspěli.

Systematické řazení ustanovení. Ve znění Statutu, který jsem obdržela ze senátu, je řazení tohoto ustanovení poněkud chaotické: za ustanovení týkající se možnosti odvolání je vřazeno ustanovení obsahující normu jiné kvality. To pochopitelně může způsobit rozpor v tom, zda se vztahuje i na zápočet. Dle mého názoru ne. Zápočet je součástí výuky a vrcholím jím určitá část výukového procesu. Zápočet může být udělován nejen za znalosti, ale i za účast (což je u některých učitelů dosud jediná podmínka). Argument, že student má právo použít právní normy u zápočtu, neboť jde o nižší formu ověřování znalostí, pak dle mého názoru neuspěje. Jde o nikoli nižší, ale jinou formu, ne ověřování znalostí, ale spíše plnění povinností. Je otázkou, zda vyučující právě u zápočtu nechce „vyprovokovat“ jiné myšlenkové procesy u studenta než u zkoušky a „působit“ například i na paměťovou stránku výuky, která je u právníka nezastupitelná. S názorem V. Schorma k použití právních norem a jiných pramenů práva u zápočtu tedy nesouhlasím.

Toto ustanovení je použitelné u pozitivně právních disciplin a přiměřeně použitelné u disciplin ostatních, právních. Použitelnost u disciplin typu sociologie a ekonomické vědy nejsem schopna jako právník zvážit a měly by být ponechány na vyučujících z této katedry. Otázka použití slovníků u jazykových zkoušek je poněkud absurdní. Mám vážné obavy, že by si následně studenti mohli nosit přímo zvukové záznamy jednotlivých témat a ty u zkoušek opakovat. Soustředíme se tedy spíše na aplikaci tohoto ustanovení tam, kde bylo původně směřováno a kde mělo napomoci výuce a vzdělávání v oblasti práva. Tam ho totiž považuji za vhodné a dokonce nutné. Tam může napomoci tomu, po čem volají studenti, nikoli zpaměti opakovat znění zákonů, ale naučit se teorii, pracovat s právní normou, vidět širší souvislosti. V ostatních disciplínách může působit „násilná“ aplikace článku dosti pitoreskně.

Použití norem je právem studenta. Není povinností vyučujícího mu je zajistit. V případě, že by normy zajišťoval vyučující, objevila by se určitě námitka (já jsem ji již u zkoušky zažila), že student je zvyklý na jinak vypadající právní normu a v této není schopen nic najít.

Souhlasím s názorem, že vyučující je povinen vymežit již na počátku výuky svého předmětu okruh právních norem, které může student využít u zkoušky, a u nichž tedy předpokládá jiný přístup k práci s nimi, tj. nejen obecnou znalost obsahu, ale i případnou interpretaci, názory teorie k jednotlivým ustanovením, případně i apli-

kaci těchto ustanovení soudy. Navíc učitel může posoudit i určitou obecnou orientaci v příslušné normě – což bývá někdy zajímavé, kde všude je zkoušený schopen najít určitý institut. Anebo jak právní institut, který suverenně ovládá co do vymezení ve skriptech, není schopen vůbec v právní normě objevit. Používání právních norem u zkoušek může také pomoci zamezit vzniku takových skript, která se ve svém obsahu omezila jen na povrchní komentář zákona nebo dokonce i opis jednotlivých ustanovení zákona. Domnívám se, že nevzniknou problémy s používáním právních norem v průběhu celé zkoušky. Osobně zastávám názor, že lze právní normy použít v průběhu celé zkoušky. Regulovat způsob používání však nehodlám. Toto ponechávám na každém vyučujícím, aby si zmíněný článek aplikoval na podmínky svého vlastního předmětu. Vysokoškolský učitel by si měl být sám schopen zvolit formy pedagogického působení na studenta tak, aby mu předal ty znalosti a dovednosti, které považuje za nutné směrem k profilu absolventa, tj. k cíli, ke kterému by mělo směřovat veškeré pedagogické snažení na této fakultě.